

Paabeli segadus eesti moodi. Kas süüdlane leitud!?

Virgo Saarmets

Riigikohtu halduskolleegiumi nõunik

Rain Liivoja on Õiguskeele käesolevas numbris avaldanud tähelepanuväärse artikli „Kas Paabeli torn? Mõned märkused rahvusvaheliste lepingute erikeelsete tekstide staatuse kohta“. Muu hulgas on ta püstitanud äärmiselt olulise küsimuse välislepingute eestikeelsete tõlgete staatusest.[\[i\]](#)

Teemaga mõnevõrra haakuvalt tahaksin kirjeldada üht minu jaoks ainukordset, kuid seda meeldejäävamat isiklikku kogemust seoses välislepingute eesti keelde tõlkimisega. Sellest on ehk võimalik välja tuua ka mõned üldisemad probleemid. Alustama peaksin puhtsüdamliku ülestunnistusega. Olen süüdi. Nimelt oli mõne aasta eest minu kui Justiitsministeeriumi ametniku üheks töökohustuseks valmistada ette paari surmanuhtluse kaotamist ettenägeva rahvusvahelise õigusaktiga liitumise heakskiitmine Riigikogus. Jutt on Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni protokoll nr 13 ratifitseerimisest[\[ii\]](#) ning ÜRO kodaniku- ja poliitiliste õiguste rahvusvahelise pakti teise fakultatiivse protokolliga ühinemisest.[\[iii\]](#)

Et Välisministeeriumi tublid ametnikud olid Euroopa inimõiguste konventsiooni protokoll juba eesti keelde tõlkinud, siis sellega mul probleemi polnud. Seevastu kodaniku- ja poliitiliste õiguste pakti protokoll oli olemas üksnes araabia, hiina, inglise, prantsuse, vene- ja hispaania keeles, nagu ÜRO dokumentide puhul tavaks. Et Riigikogu jaoks ühinemiseelnõu ette valmistada, hakkasin uurima, kuidas on võimalik see protokoll eesti keelde tõlkida. Kes selle õigupoolest ära tõlgib? Kas Välisministeerium, Eesti Õigustõlke Keskus või keegi kolmas? Suureks üllatuseks kuulsin oma pärimise peale kolleegidelt nii Välis- kui ka Justiitsministeeriumist heatahtlikku soovitusi, et tõlkigu ma ise. Selgus, et päris paljudel juhtudel, ilmselt eelkõige väikesemahuliste aktide puhul olevat see levinud praktika. Vähemalt tollal oli. Esimene ehmatus oli suur. Tekkis tõsiseid kõhklusid. Kuidas siis nii? Mis nüüd mina! Mis tõlkija ma olen? Kui palju ma neid keeligi valdan? Aga et ülesanne oli antud, siis tuli ära teha. Kõikvõimalikke tüüpvormeleid võrreldes ja varasemate välislepingute tõlkeid eeskujuks võttes sai protokoll eestikeelne tekst paberile pandud, keeleliselt redigeeritud ja lõpuks ka Riigikogus heaks kiidetud. Õnneks oli tekst lühike: preambul ja üksteist artiklit, enamik neist trafaretsed. Kas ma arvan, et tõlge tuli ideaalne? Arvatavasti mitte. Kas ma arvan, et tõlge vastab autentsele tekstile? Arvan küll.

Samas möönan, et kirjeldatud viisil ühe välislepingu eestikeelse tõlke kujunemises on paljugi sellist, mida ei saa mõistlikuks pidada. Esiteks, tõlge on tehtud üksnes ingliskeelse teksti pinnalt, sest muid autentsete tekstide keeli ei valda ma paraku piisavalt. Ideaalis tuleks autentseid tekste ju mingil määral võrrelda. Teiseks, tõlget ei teinud professionaal. Ei varem ega hiljem pole ma niisuguse ülesandega tegelema pidanud, ma ei ole lingvist ega isegi mitte jurist-lingvist. Eksimise oht oli igatahes reaalne.

Olgu selle protokolliga kuidas on. Akti sisu arvestades poleks isegi selles tehtud tõlkeveal erilist praktilist tähtsust, sest Eesti õiguses oli surmanuhtlus juba aastaid enne selle protokolliga ühinemist kaotatud. Pealegi on nimetatud ÜRO pakti protokollist olulisema tähtsusega hoopis Euroopa inimõiguste konventsiooni 6. ja 13. protokoll. Igapäevaelus ei ole kellelgi tarvis riigiga suheldes minu tõlgitud protokoll eestikeelsele tõlkele tugineda. Seda teada on omamoodi lohutav ja võimaldab mul öösiti üsna hästi magada. Aga mu uni võiks olla veelgi magusam, kui selle protokoll oleksid tõlkinud näiteks tollase Eesti Õigus-tõlke Keskusespetsialistid.

Sellised eksimiskartused ei tarvitse olla asjatud ega pelgalt teoreetilised, sest seoses välislepingute eestikeelsete tõlgetega on praktikas probleeme juba ette tulnud. Näiteks Riigikohtu halduskolleegiumi 29. jaanuari 2004. aasta otsusega lahendatud haldusasjas nr 3-3-1-81-03 tekkis muu hulgas vajadus lähtuda kassaatori kaebeõiguse olemasolu tuvastamiseks nn Århusi konventsiooni^[iv] artikli 9 lõikest 2. Kassatsioonkaebuses juhiti tähelepanu sellele, et konventsiooni eestikeelne tõlge ei ole kooskõlas konventsiooni ametlikes keeltes antud redaktsiooniga. Väidetavalt seisnes ebakõla selles, et eestikeelsest tõlkest ei selgu üheselt, millise lauseosa juurde kuulub sättes väljend „kui see on ette nähtud siseriiklikes õigusaktides“. Kuna konventsiooni artikli 9 tõlget olid spetsialistid juba varem karmilt kritiseerinud, siis avaldati 2003. aasta mais Riigi Teataja II osas õiendina konventsiooni artikli 9 parandatud tõlge.^[v] Riigikohtu halduskolleegium leidiski, et asjas saab ja tuleb lähtuda artikli 9 muudetud mitteametlikust tõlkest. Kolleegium asus seisukohale, et muudetud tekst on vaidlusaluses küsimuses konventsiooni ametlike tekstidega kooskõlas, sest selles tõlkes kassaatori püstitatud probleemi kolleegiumi arvates ei ole. Seetõttu ei pidanud kolleegium oma otsuses vajalikuks kasutada konventsiooni ametlikke võõrkeelseid tekste.^[vi]

Kirjeldatud asjas lahenes probleem uue tõlke kasutamisega ja MTÜ Eesti Rohelise Liikumise kaebeõigus leidis tunnustamist. Kuid asjast võib teha ka üldisemaid järeldusi.

Esiteks, vähemasti riigisisest lähtutakse esmajoones eestikeelsest tõlkest, mis on eesti kohtunikele kahtlemata kõige arusaadavam. Riigikohus osutas siiski eeldusele, et selleks peab eestikeelne tõlge vastama ametlikule (autentsele) tekstile. Nagu R. Liivoja oma artiklis õigesti rõhutab, on põhiseaduse järgi Eesti õiguskorra osaks rahvusvaheline õigus, mitte eestikeelne tõlge rahvusvahelisest õigusest.

Teiseks, tõlkevigu esineb kõigest hoolimata. Kuigi ma ei tea, mil viisil kõneks olnud konventsiooni tõlge tekkis, kuid näiteks juhul, kui see valmis samamoodi kui minu tõlge, ei ole põhjust eksimuste üle eriti imestada. On mõisteta, et arvestades Eesti riigi toonast vajadust kiiresti integreeruda rahvusvahelisse üldsusesse ja valmistuda liitumiseks Euroopa Liiduga, oli kvalifitseeritud tõlkijatel tööd ülepea ning kujunes väljapääsmatu olukord, kus sugugi mitte kõiki välislepinguid ei tõlkinud professionaalid. Ja ka professionaalsed tõlkijad võivad olla vahepeal teadmisi juurde ammutanud, mis tähendab, et varasemad tõlked ei pruugi olla enam parimad võimalikud. Eelneva põhjal nõustun varemgi avaldatud seisukohtadega,^[vii] et olemasolevad tähtsamate välislepingute tõlked oleks tarvis kriitiliselt üle vaadata, parandada vead ja tekste ka keeleliselt redigeerida, et tagada nende parem arusaadavus.^[viii] Ühiskonna jaoks ei ole muidugi niivõrd tähtis, et mina selle teadmisega rahulikult magada saaksin, küll võiks meid huvitada riigijuhtide hea uni.

^[i] Samal teemal vt ka A. Parmas. Kas mitteametlik õigus? Rahvusvaheliste konventsioonide tõlkimise probleeme - Õiguskeel 2006, nr 1, lk 19-28.

^[ii] Protokoll nr 13 inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni juurde surmanuhtluse igas olukorras kaotamise kohta - RT H 2003,31,156; X Riigikogu menetluses eelnõu 121 SE. Kättesaadav: <http://web.riigikogu.ee/ems/plsql/motions.show?assembly=10&id=121&t=E>.

[iii] Protokoll nr 13 inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni juurde surmanuhtluse igas olukorras kaotamise kohta - RT H 2003,31,156; X Riigikogu menetluses eelnõu 121 SE. Kättesaadav: <http://web.riigikogu.ee/ems/plsql/motions.show?assembly=10&id=121&t=E>.

[iv] Keskkonnainfo kättesaadavuse ja keskkonnaasjade otsustamiseks üldsuse osalemise ning neis asjus kohtu poole pöördumise konventsioon-RT H 2001,18, 89

[v] RTH 2003, 12, õiend.

[vi] Riigikohtu halduskolleegiumi 29.01.2004 otsus haldusasjas nr 3-3-1 -81-03, p 21.

[vii] Vt A. Parmas. Kas mitteametlik õigus? Rahvusvaheliste konventsioonide tõlkimise probleeme - Õiguskeel 2006, nr 1, lk 26-28.

[viii] Tõsi, pelgalt põgusa keelise korrektuuri huvides välislepingu tõlke uuesti avaldamine ei ole ilmselt mõistlik, sest see võib tekitada ülemäärast segadust. Samas tuleks need sisuliste vigade ilmnemisel igal juhul parandada. Praktikas võib see toimuda samamoodi kui Århusi konventsiooni puhul ehk õiendi avaldamisega Riigi Teataja n osas. Sest nagu on Eesti õigussüsteemi osaks rahvusvaheline õigus ise ja mitte selle tõlge, nii on ka Riigikogu ratifitseerinud välislepingu, mitte selle tõlke. Seda vaatamata asjaolule, et ratifitseerimisseadused enamasti viitavad, et ratifitseerida „juurdelisatud“ välisleping ning seaduse juurde on alati lisatud ka ratifitseeritava välislepingu eesti keelne tõlge (kui lepingu autentset tekstid on võõrkeelsed).